

CARTEA LUI PROSPERO

Gelu Ionescu (n. 1937), critic și istoric literar, eseist, a fost asistent și lector la Facultatea de Litere, Catedra de literatură universală și comparată, Universitatea din București (1963–1982). Alege exilul la începutul anilor '80 și, timp de doisprezece ani (1983–1995), este senior editor la Radio Europa Liberă. Lector de limba și literatura română la Institutul de Romanistică al Universității din Heidelberg (1995–2003).

Romanul lecturii (Cartea Românească, București, 1976, Premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor), *Orizontul traducerii* (Univers, București, 1981; ediția a doua, adăugită, Editura ICR, București, 2004), *Les débuts littéraires roumains d'Eugène Ionesco. 1926–1940* (Carl Winter, Heidelberg, 1989), *Anatomia unei negații* (Minerva, București, 1991, Premiul pentru critică al Uniunii Scriitorilor), *Copacul din câmpie* (Polirom, Iași, 2003, Marele Premiu ASPRO), *Covorul cu scorpioni* (Polirom, Iași, 2006), *Târziu, de departe* (Cartea Românească, București, 2012).

GELU IONESCU

CARTEA LUI PROSPERO

Eseuri despre douăsprezece piese
de William Shakespeare

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Lidia Bodea
Coperta: Angela Rotaru
Corector: Anca Lăcătuș
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Andreea Dobreci, Dan Dulgheru

Lucrare executată la Tipo Lidana – Suceava

© HUMANITAS, 2017

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Ionescu, Gelu

Cartea lui Prospero; eseuri despre douăsprezece piese de William Shakespeare /

Gelu Ionescu. – București: Humanitas, 2017

ISBN 978-973-50-5921-7

82.09

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 021 311 23 30

Cuprins

Cuvânt înainte	7
„O, brave new world“	9
„Cazi în Tibru, Romă!“	27
Ponte dei sospiri	45
Fratele Jaques	57
Wiener Walzer	71
Fiul Volumniei	87
Ce povestește Horatio	97
Falstaff & Son	117
Legea salică, amendamentul britanic	133
Tronul însângerat	147
Troia galantă	157
„Sweet marjoram“	169

Cuvânt înainte

De ce și din ce am făcut această carte se poate afla chiar din primul eseu, cel ce urmează. La fel, de ce i-am dat titlul de pe copertă.

Textele au fost scrise în două perioade diferite. S-a întâmplat ca, scriindu-le pe cele recente, să-mi amintesc de unele mai vechi: acelea pe care le scrisesem în anii '80-'82, când, printr-un miracol, televiziunea română luase inițiativa transmiterii unei „integrale Shakespeare“, producție BBC. Am scris atunci, pentru *România literară*, cronici-eseu despre fiecare „reprezentare“ și, din câte îmi amintesc, textele mele au fost citite cu interes. Au fost ultimele pe care le-am scris înainte de a părăsi țara și... „integrala“. Nu e inutil de amintit că integrala era copios cenzurată – chiar dacă nu dispăreau scene, nu mai erau, pur și simplu, traduse replicile. Și că, nu peste multe luni, „serialul“ Shakespeare a murit, lăsând ecranului TV cât mai mult timp pentru tragicomedia vizitelor de lucru.

Așadar: unele eseuri au două părți. Prima este cea pe care am scris-o recent. Cea de-a doua este reproducerea, revăzută și scurtată, a articolelor din anii '80. Astfel, cititorul va putea observa două puncte de vedere – mai bine zis de interpretare – ale aceluiași autor, exprimate la o

distanță de peste 35 de ani. Am renunțat, cum era normal, la unele repetiții. Însă am lăsat contrazicerile, câte au fost.

Încă o precizare: am început seria de eseuri cu intenția de-a urmări, în primul rând, *bătrâni* din opera shakespeareană (poate și în ideea de a mă obișnui cu vârsta și pe seama cărților), ceea ce explică de ce în câteva texte figurile bătrânilor au o (de fapt aparentă) prioritate. Apoi am renunțat la limita „de sus“ a vârstei.

Toate textele recente au apărut în revista *Apostrof* din Cluj.

Mai am de spus că „norocul“ și apariția cărții se datorează doamnelor Marta Petreu, Monica Spiridon și Lidia Bodea.

În fine, m-am oprit la numai douăsprezece piese din opera shakespeareană. O cifră fastă, se știe: atâtea sunt zodiile, lunile anului, atâția au fost Apostolii și Cavalerii Mesei Rotunde – atâția au fost și anii cât Prospero a rămas prizonierul insulei.

Cei mai bine de doi ani cât m-au preocupat pregătirea și scrierea acestor eseuri au fost pentru mine vremuri de vie fericire intelectuală.

Edițiile traducerilor românești din opera lui Shakespeare pe care le-am consultat, comparat și uneori citat sunt: William Shakespeare, *Opere*, vol. 1–8, Univers, București, 1982–1990, ediție îngrijită și comentată de Leon Levițchi; William Shakespeare, *Opere*, vol. 1–4, Paralela 45, Pitești, 2010–2011; vol. 5–11, Tracus Arte, București, 2012–2016, ediție îngrijită și comentată de George Volceanov.

Gelu Ionescu
Iulie 2017

„O, brave new world“*

I. Dacă tot am ajuns, bătând drumuri și poteci, la locul unde vârsta mi s-a furișat în al nouălea deceniu, m-am gândit că ar fi frumos din parte-mi să „citesc“ (oare a câta oară? n-am numărat!) pe Shakespeare. Acum, cât mai de aproape, spectator din rândul întâi, de unde se văd cel mai bine și ridurile feței, și cele de pe mâini – căci așa cunoști cel mai bine vârsta unui om. Și încă, după ceea ce mai ascund ei sub mantale: croieli, beteșuguri, taine, minciuni. Dintre prietenii mei, „unii morți, alții plugari“, mai sunt la chemare nu mai mult decât pot număra pe degetele care mi-au mai rămas – așa că și la ei m-am gândit, fiind ei cam tot pe-aici, prin apropiere, la numărutul stelelor.

Și, ca început, am vrut să văd cum e la EL *bătrânețea*; m-am luat după faimosul monolog al lui Jaques, curtea-nul-mizantrop-melancolic, jucând mereu între nebulie și înțepciune („hai să ne batem joc de dragoste, de

* Titlul este un citat celebru din actul V, scena 1, din *Furtuna*, exclamație de admirație a Mirandei ce se întâlnește, pentru prima oară, cu toți cei veniți în insulă, deci cu alți oameni. Aldous Huxley a dat acest titlu unui roman, o celebră distopie apărută în 1932. Evident, cu sens mai mult decât ironic.

stăpâna noastră lumea și de nenorocirea noastră“), din a doua cortină a jocului de-a *Cum vă place*. Neuitând că, pe atunci, *melancolia* nu însemna altceva decât cam ceea ce pentru antici era *acedia* și, pentru noi, depresia. În monolog e vorba despre șapte vârste de care, dacă are noroc (ca mine) omul, poate avea parte.

Și ce zice el? Din șapte vârste, bătrânilor le revin doar două fețe, ultimele:

„Nădragi de lână poartă-n vârsta-a șasea,
 Papuci și ochelari pe nas, nădragi
 Păstrați din tinerețea lui cu grijă,
 În care descărnatele-i picioare
 Plutesc ca-n nouri; bărbătescu-i glas
 Pițigăiat e iar, ca de copil,
 Parcă-ar sufla în foale și în fluier.
 În scena cea din urmă, care-ncheie
 Peripețiile acestui basm,
 E prunc din nou, nimic nu ține minte,
 Dinți n-are, n-are ochi, nici gust – nimic.“ (II, 7)

(Trad. de Virgil Teodorescu, *Opere* 5, ediția Leon Levițchi)

Nu-i bine nici să zâmbești prea mult, nici să lăcrimezi prea tare când citești atâta frumoasă cruzime. Sigur că, dacă (mă) privesc, pe înserate (și numai pe înserate), într-o oglindă, pot zice că unele semne descurajatoare nu le văd nici pe conturul meu, nici pe cel al prietenilor ce-i mai am. Apoi, ochelari și papuci poți purta, în zilele noastre, chiar de la vârsta cea dintâi. Ne mai ținem și glasul, oarecum, pantalonii sunt acum destul de ieftini ca să nu-i lași să curgă fără eleganță.

De fapt aceste gânduri crude îi vin lui Jaques din citite. Precizez că suntem în fața unui loc comun ce vine de

la unii mai vechi – e ceea ce se cheamă *toposul* succesiunii vârstelor: ale omului și ale lumilor. Jaques sigur că citează din memorie; și nu prea îl bagă în seamă nimeni dintre cei din jur – ei sunt cu toții tineri! Și tot la tineri mă gândesc că vor lua în seamă paginile acestei cărțuții – de bătrâni sunt sigur: „alta nu poate fi“ (cum se zice pe limba lui Sadoveanu).

Așadar m-am hotărât să încep defilarea vârstnicilor cu Prospero – cum s-ar spune, chiar cu închiderea candidaturilor. De ce? Pentru că, acum mai bine de doi ani, mi-am amintit așa, ca o năzărire din senin, versul din monologul (aproape) final al *Furtunii*: „Și din trei gânduri unul să-l îndrept înspre mormânt“. Am văzut apoi, după ce am controlat, perplexat de acest tunet venit din senin, că se putea spune: „Iar unul din trei gânduri să-l am pentru mormânt“ (traducerea L. Levițchi). În original avem: *Every third thought shall by my grave* – așa că, în recenta traducere a lui George Volceanov, „Iar o treime-a gândurilor mele am s-o închin doar vieții de apoi“, se merge și șchiop, și prea departe (un gol în cultură, nu singurul), deoarece se presupune că Prospero ar crede într-o viață de apoi – ceea ce, chiar dacă e probabil, nu prea rimează cu restul piesei și-al vieții magicianului. El preferă, cu altă ocazie, să invoce „divina providență“; iar cei ca el, „vrăjitori“, condamnați aspru de biserică (mai bine zis de biserică, atât cea anglicană, cât și cea catolică), puteau da de bucluc (chiar de rug!), cum bine știm. Drept este că Shakespeare era catolic (pe ascuns, altfel nu se putea după al optulea și ultimul Henric) și deci a fost cam suspectat de potera protestantă. Sigur, în genere, toată opera lui stă sub semnul (discret) al spiritului și moralei creștine – și

deci nu citim nici contestări și nici vorbe de ocară la adresa religiei acelei lumi. Se poate vorbi, alții probabil au făcut-o de multe ori și în multe cărți, despre fundamentalul său creștinism – moștenit, dar niciodată „militant“. De pildă, chiar Prospero, ca tată, se teme mereu ca tinerii, ce par li-piți unul de altul pentru vecie, să nu cumva să anticipeze „nunta“ înaintea „sfintelor ceremonii“.

Revenind, să vedem ce zice textul privitor la vârsta lui Prospero, cel care, la final, se va reîntoarce în ducatul său milanez cu perspectiva, declarată public, de a se retrage din toate cele lumești, lăsându-le pe mâna fericitilor amorezi. Mai întâi, la vremea aceea bătrânețea (spun istoricii) începea în floarea vârstei noastre, adică pe la 50 de ani. Miranda, fiica sa, era o copilă – ni se spune că flutura doar cincisprezece primăveri, dintre care douăsprezece le petrecuse pe insulă. De mamă nu se vorbește decât o singură dată: „era virtutea însăși“, spune tatăl, așadar ea chiar plecase... în viața de apoi. Să nu uităm că la vremea aceea copiii se făceau foarte devreme, erau, de multe ori, chiar copiii unor copii și unii – istoria Angliei poate fi și înspăimântătoare – își ucideau cu cel mai rece sânge britanic rude, frați, rivali, iubite. Și-atunci, nu va fi fost oare, așa de timpurie, și căsătoria lui Prospero, nobil duce, vreo poveste cu adolescenți? Mergem mai departe: ce, dacă nu greutatea anilor și exilului l-ar fi îmbătrânit? În actul IV, scena 1, el își scuză, cumva, „mintea [sa] de bătrân“. Tot, aproximativ, în același episod al piesei, Prospero îi spune fericitului său ginere că-i dăruiește „a treia parte din viața sa“ (adică pe Miranda, căreia i-a consacrat 15 ani de viață și educație, cum întreaga piesă o evidențiază): asta înseamnă că are acum, la căderea finalului, doar 45 de ani?

Și care puteau fi celelalte două părți: regatul și magia? Mă uit la ce spun comentatorii, câțiva care s-au rătăcit printre lecturile mele, și ei par a fi oarecum dubitativi.

Important este că „magul“ se retrage invocând o vârstă pe care o numește „bătrânețe“: așa se obișnuiește în povești, feerii, comedii și pilde – și *Furtuna* are cam din toate câte ceva (sau mai mult). Deși, în cinci acte, Prospero a fost de o febrilitate cuceritor-juvenilă: e „starea“ succesului, a revanșei, a unei nu prea blânde victorii, mult premeditată, perfect controlată – încât nu a avut nevoie decât de trei ceasuri pentru a o desăvârși. Cum observă orice novice cititor de teatru, Shakespeare face din *Furtuna* singura piesă care se supune faimoaselor reguli aristotelice ale celor trei unități: de loc, de timp, de acțiune, deci imperativelor clasicismului continental – ce va veni și va întârzia oarecum gloria universală a britului cu un secol, căci Shakespeare n-a plăcut secolului clasic franțuzesc. Sigur este că autorul „poveștilor de iarnă“, în care de la prima scenă până la ultima se scurg câte 20 de ani, cunoștea controversile privitoare la unitățile aristotelice, pe care atât de importanta *Apologie a poeziei* a lui Sir Philip Sidney le readuse în discuție cu aproape 30 de ani înaintea apariției *Furtunii*. Se face însă că tot ceea ce a dat mai splendid teatrul elisabetan să se fi clădit chiar *în contra* acestor legi – gloria lui eternă o fac personajele care pot fi și regi, și bufoni totodată, din care tragedia și comedia se întrec să iasă la rampă și sub o formă de sublimă „hibridizare“ (ca să zic așa): *drama*. Dar nu despre asta e vorba acum.

Sigur, această „retragere“ finală de bunăvoie, rostită cu sinceritate și pe tonul unui elegant curtean, retragere anunțată plenului personajelor, apoi direct publicului, a făcut

să tresalte peste măsură ideea unei semnificații simbolice: e retragerea maestrului W.S. din teatru. E frumos, e și confortabil să vezi cum geniile se retrag, îmbătrânite de glorie, dar triumfătoare asupra nedreptăților lumii condamnate, printr-o brilliantă operă. Sigur, finalul *Furtunii* poate fi și autoreferențial – Shakespeare chiar se retrăgea, deși nu împlinise, la 1610, nici 50 de ani! Ar fi aceasta și vârsta lui Prospero? Foarte posibil, cum arătam mai sus. Asta înseamnă că invocarea bătrâneții nu e nimic altceva decât un alt loc comun, un *topos*? Care e și el bine-cunoscut: deși dramaturgul a mai scris câte ceva și după *Furtuna*. Cât despre retragerea sa din glorie, ea era bine asigurată acasă, la Stratford, unde devenise un om bogat – așa cum ne detaliază Stephen Greenblatt într-o recentă carte: avea terenuri, case – era un om avut, chiar teatrul îl îmbogățise! (Drept să spun, eu m-am bucurat foarte mult când am citit faptul acesta – că se îmbogățise! Căci câte genii n-au murit umilite de caliceală...)

Revenind deci la scenă, la ora retragerii, noul-vechiul duce al Milanului promite că va povesti și celorlalți actori „istoria“ (sau povestea, sau cronica) anilor petrecuți pe insulă. Dar nu știu dacă această promisiune (finală), de a povesti ceea ce nu se știe și nu s-a văzut, nu e tot un fel de loc comun al finalurilor convenabile și neinconcomodante. (Și, la urma urmei, de ce ne-ar mai interesa istorisirea fostului magician?) Din acțiune, mai precis din ceea ce relatează Caliban, Ariel și chiar Prospero, deducem câte ceva din conflictele care ar fi avut loc pe insulă, acelea care definesc și raportul de forțe la ora închiderii. Și, dacă vrem, ne putem – liber – întreba ce va face Caliban recăpătându-și insula? Și ce va face Ariel cu libertatea sa? Mai cu